

Zbiór Orzeczeń

WYROK TRYBUNAŁU (pierwsza izba)

z dnia 25 listopada 2020 r.*ⁱ

[Tekst sprostowany postanowieniem z dnia 20 stycznia 2021 r.]

Odesłanie prejudycjalne – Ochrona konsumentów – Nieuczciwe warunki w umowach konsumenckich – Dyrektywa 93/13/EWG – Skutki stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunku – Zastąpienie nieuczciwego warunku – Sposób obliczania zmiennej stopy procentowej – Dopuszczalność – Wezwanie stron do podjęcia negocjacji

W sprawie C-269/19,

mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Curtea de Apel Cluj (sąd apelacyjny w Klużu-Napoce, Rumunia) postanowieniem z dnia 27 lutego 2019 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 29 marca 2019 r., w postępowaniu:

Banca B. SA

przeciwko

A.A.A.,

TRYBUNAŁ (pierwsza izba),

w składzie: J.-C. Bonichot, prezes izby, L. Bay Larsen, C. Toader, M. Safjan i N. Jääskinen (sprawozdawca), sędziowie,

rzecznik generalny: G. Pitruzzella,

sekretarz: A. Calot Escobar,

uwzględniając pisemny etap postępowania i po wezwaniu stron w postępowaniu głównym oraz zainteresowanych, o których mowa w art. 23 statutu Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, do udzielenia na piśmie odpowiedzi na pytania zadane przez Trybunał,

rozważywszy uwagi, które przedstawili:

- w imieniu Banca B. SA – R. Trăilescu, I.-C. Șerban, D. Cristea i E. Tudose, avocați,
- w imieniu A.A.A. – C. Neamț, avocată,

[sprostowane postanowieniem z dnia 20 stycznia 2021 r.]

* Język postępowania: rumuński.

- w imieniu rządu rumuńskiego – początkowo. C. R. Cantâr, E. Gane, O. C. Ichim i L. Lițu, następnie E. Gane, O. C. Ichim i L. Lițu, w charakterze pełnomocników,
- w imieniu rządu Zjednoczonego Królestwa – Z. Lavery i S. Brandon, w charakterze pełnomocników, wspierani przez A. Howard, barrister,

[sprostowane postanowieniem z dnia 20 stycznia 2021 r.]

- w imieniu Komisji Europejskiej – C. Gheorghiu i N. Ruiz Garcíá, w charakterze pełnomocników, podjąwszy, po wysłuchaniu rzecznika generalnego, decyzję o rozstrzygnięciu sprawy bez opinii, wydaje następujący

Wyrok

- 1 Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 6 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.U. 1993, L 95, s. 29).
- 2 Wniosek ten został złożony w ramach sporu pomiędzy instytucją bankową Banca B. SA a A.A.A. w przedmiocie domniemanego nieuczciwego charakteru i całkowitej nieważności szeregu warunków zawartych w umowie kredytowej dotyczącej udzielenia kredytu osobistego, zawartej przez A.A.A. z tą instytucją.

Ramy prawne

Prawo Unii

- 3 Z motywu dwudziestego czwartego dyrektywy 93/13 wynika, że sądy i organy administracyjne państw członkowskich muszą mieć do swojej dyspozycji stosowne i skuteczne środki zapobiegające dalszemu stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich.
- 4 Artykuł 3 ust. 1 tej dyrektywy stanowi:
„Warunki umowy, które nie były indywidualnie negocjowane, mogą być uznane za nieuczciwe, jeśli stoją[c] w sprzeczności z wymogami dobrej wiary, powodują znaczącą nierównowagę wynikających z umowy, praw i obowiązków stron ze szkodą dla konsumenta”.
- 5 Zgodnie z art. 6 ust. 1 wskazanej dyrektywy:
„Państwa członkowskie stanowią, że na mocy prawa krajowego nieuczciwe warunki w umowach zawieranych przez sprzedawców lub dostawców z konsumentami nie będą wiążące dla konsumenta, a umowa w pozostałej części będzie nadal obowiązywała strony, jeżeli jest to możliwe po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków”.
- 6 Artykuł 7 ust. 1 tej dyrektywy stanowi:
„Zarówno w interesie konsumentów, jak i konkurentów, państwa członkowskie zapewnią stosowne i skuteczne środki mające na celu zapobieganie stałemu stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach zawieranych przez sprzedawców i dostawców z konsumentami”.

Prawo rumuńskie

- 7 Legea nr. 193/2000 privind clauzele abuzive din contractele încheiate între comercianți și consumatori (ustawa nr 193/2000 w sprawie nieuczciwych warunków w umowach zawieranych przez przedsiębiorców z konsumentami, zwana dalej „ustawą nr193/2000”) dokonuje transpozycji do prawa rumuńskiego dyrektywy 93/13.
- 8 Zgodnie z art. 6 ustawy nr 193/2000 nieuczciwe warunki zawarte w umowie, stwierdzone bądź osobiście, bądź za pośrednictwem podmiotów upoważnionych zgodnie z prawem, nie wywołują skutków dla konsumenta, a umowa wywołuje skutki nadal, za zgodą konsumenta, jedynie wtedy, gdy po usunięciu wspomnianych warunków może ona nadal obowiązywać.
- 9 Zgodnie z art. 7 wskazanej ustawy jeżeli umowa po usunięciu warunków uznanych za nieuczciwe nie może już wywoływać skutków, konsument ma prawo zażądać rozwiązania umowy oraz, w stosownych wypadkach, odszkodowania.
- 10 Artykuł 9 quater Ordonanța Guvernului nr. 21/1992 privind protecția consumatorilor (dekretu rządowego nr 21/1992 w przedmiocie ochrony konsumentów), wprowadzony przez art. II pkt 9 Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 174/2008 (pilnego dekretu rządowego nr 174/2008), przewiduje, że przy zawieraniu umów z konsumentami podmioty świadczące usługi finansowe są zobowiązane do przestrzegania następujących zasad, określonych w lit. g) w następujący sposób:

„do umów o kredyt o zmiennej stopie procentowej stosuje się następujące zasady:

1. zmiana stopy procentowej powinna być niezależna od woli podmiotu świadczącego usługi finansowe i odnosić się do wahań weryfikowalnych wskaźników referencyjnych określonych w umowie lub do zmian legislacyjnych, które narzucają taką zmianę;
2. stopa procentowa może się różnić w zależności od stopy referencyjnej podmiotu świadczącego usługi finansowe, pod warunkiem że owa stopa referencyjna jest jednolita dla wszystkich produktów finansowych przeznaczonych dla osób fizycznych, które oferuje dany podmiot gospodarczy, i nie przekracza pewnego poziomu wskazanego w umowie”.

Postępowanie główne i pytania prejudycjalne

- 11 W dniu 5 czerwca 2007 r. A.A.A. zawarł z Banca B. umowę kredytową, której przedmiotem było udzielenie kredytu osobistego. Umowa ta została zabezpieczona hipoteką z najwyższym pierwszeństwem w kwocie 182 222 EUR, obejmującej kwotę 179 000 EUR, odpowiadającą kredytowi osobistemu zwanemu „Maxicredit” o stałej stopie procentowej przez okres jednego roku, oraz kwotę 3222 EUR, odpowiadającą prowizji za udzielenie tego kredytu na okres 300 miesięcy.
- 12 Z postanowienia odsyłającego wynika, że do umowy tej miały zastosowanie następujące warunki:
 - art. 5 omawianej umowy kredytowej przewidywał roczną stopę procentową w wysokości 7,4% za pierwszy rok kredytowania, a następnie aktualną w danym czasie stopę procentową odpowiadającą zmiennej stopie referencyjnej podawanej do wiadomości w lokalach instytucji bankowej, powiększonej o 1,5 punktu procentowego;
 - zgodnie z art. 2.6 załączonych do tej umowy ogólnych warunków kredytu w okresie kredytowania aktualna w danym czasie stopa procentowa mogła ulegać zmianie w zależności od zmiany podnoszonego przez instytucję bankową „jednolitego kosztu obsługi zadłużenia klienta”;

- zgodnie z art. 2.10 lit. a) tych ogólnych warunków w okresie kredytowania instytucja bankowa mogła zmienić wysokość odsetek bez zgody kredytobiorcy w zależności od kosztu finansowania kredytu, przy czym nowa stopa procentowa miała zastosowanie do salda kredytu od dnia jej zmiany. Zmiana zmiennej stopy procentowej prowadziła do ponownego obliczenia należnych odsetek;
 - zgodnie z art. 2.10 lit. b) wspomnianych ogólnych warunków w przypadku kredytów o zmiennej stopie procentowej określonej na podstawie wskaźnika referencyjnego LIBOR lub Euribor stopa procentowa mogła być zmieniana w zależności od zmian tego wskaźnika;
 - zgodnie z art. 2.11 tych samych ogólnych warunków nowa stopa procentowa, ulegająca zmianie co pół roku, była ogłaszana w siedzibie instytucji bankowej od daty zastosowania zmiany, a wynikająca z tej zmiany stopa procentowa była stosowana do salda kredytu pozostającego do spłaty na dzień zmiany;
 - w przypadku linii kredytowych informacja o zmianie rocznej stopy procentowej oraz zaktualizowany harmonogram spłaty były podawane do wiadomości kredytobiorcy listem poleconym za potwierdzeniem odbioru lub w wyciągu z rachunku, który kredytobiorca mógł uzyskać nieodpłatnie w okienkach instytucji bankowej;
 - w sytuacji gdy wskutek zmiany stopy procentowej przez tę instytucję kredytobiorca nie zwrócił pozostałej części kredytu wraz z należnymi odsetkami w terminie 10 dni od dnia powzięcia wiadomości o zmianie, uznawano, że zaakceptował nową stopę procentową.
- 13 W dniu 9 czerwca 2017 r. A.A.A. wniósł pozew przeciwko Banca B. do Tribunalul Specializat Cluj (sądu wyspecjalizowanego w Klużu-Napoce), domagając się stwierdzenia, że warunki umowne dotyczące zmiennej stopy procentowej są nieuczciwe, stwierdzenia ich bezwzględnej nieważności, a w konsekwencji stwierdzenia nieważności sporządzonego na ich podstawie harmonogramu spłaty. Zażądał on również, aby sąd ten nakazał pozwanemu zmianę wspomnianych warunków i nakazał mu zwrot nadpłaty wynikającej ze stwierdzenia ich nieuczciwego charakteru. Przed sądem tym A.A.A. podnosił w szczególności, że sporne warunki umożliwiały Banca B. arbitralną zmianę wysokości tej stopy procentowej, co naruszało jego uzasadnione interesy jako konsumenta.
- 14 Wyrokiem z dnia 23 stycznia 2018 r. sąd ten częściowo uwzględnił powództwo A.A.A. Stwierdził on w szczególności bezwzględną nieważność części warunku zawartego w art. 5 rozpatrywanej umowy kredytu w odniesieniu do mechanizmu określania zmiennej stopy procentowej, zgodnie z którym aktualna stopa procentowa odpowiada zmiennej stopie referencyjnej ogłaszanej w lokalach instytucji bankowej, a także w art. 2.6, art. 2.10 lit. a) i art. 2.11, które przedstawiono w pkt 12 niniejszego wyroku. Bezwzględna nieważność warunku zawartego w art. 2.10 lit. b) wspomnianej umowy została stwierdzona w zakresie, w jakim instytucja bankowa miała jedynie możliwość, a nie obowiązek, dokonania modyfikacji zmiennej stopy procentowej odsetek w zależności od wskaźników referencyjnych określonych w umowie, a mianowicie LIBOR lub Euribor.
- 15 Ponadto Banca B. został zobowiązany do wyjaśnienia treści warunku dotyczącego odsetek w rozpatrywanej umowie kredytowej, poprzez zdefiniowanie, zgodnie z wytycznymi przekazanymi przez sąd, składników i kwoty tych odsetek. Po pierwsze, marża przewidziana w art. 5 umowy miała zostać ustalona na poziomie 1,5 punktu procentowego i powiększona o 6-miesięczny wskaźnik Euribor. Po drugie, wysokość stopy procentowej powinna być zmieniana wyłącznie na podstawie 6-miesięcznego wskaźnika referencyjnego Euribor, przy czym marża instytucji bankowej miała być stała i mogła zostać zmieniona tylko za pisemną zgodą stron, wobec czego zmiana stopy procentowej była uzależniona od zmian 6-miesięcznego wskaźnika Euribor.

- 16 Zdaniem Tribunalul Specializat Cluj (sądu wyspecjalizowanego w Klużu-Napoce) odstąpienie od stosowania warunku, który przyznaje instytucji bankowej wyłączne prawo do kontrolowania mechanizmu dostosowania zmiennej stopy procentowej, bez sprecyzowania konsekwencji tego stwierdzenia, prowadziłyby w praktyce do zmiany umowy, polegającej na tym, że stopa procentowa zostałaby ustalona na poziomie obowiązującym w pierwszym roku kredytowania. Taka sytuacja byłaby szczególnie korzystna dla przedsiębiorcy i czyniłaby bezskutecznymi wszelkie dotyczące tej kwestii negocjacje między stronami umowy. Ponadto sąd ten zauważył, że ustanowienie stałej stopy procentowej stanowiłoby zmianę umowy sprzeczną z porozumieniem stron, które uzgodniły zmienną stopę procentową, a także z postanowieniami art. 969 kodeksu cywilnego, ustanawiającego zasadę przestrzegania zobowiązań umownych (*pacta sunt servanda*).
- 17 Co więcej, wobec braku w chwili zawierania rozpatrywanej umowy kredytowej przepisu krajowego regulującego ustalanie stopy procentowej w umowach kredytu hipotecznego Tribunalul Specializat Cluj (sąd wyspecjalizowany w Klużu-Napoce) zastosował w drodze analogii wskazane w pkt 10 niniejszego wyroku przepisy prawa dotyczące zasad ustalania stopy procentowej, które nie miały zastosowania *ratione temporis* w niniejszej sprawie.
- 18 W dniu 15 października 2018 r. Banca B. wniósł apelację od tego wyroku do sądu odsyłającego, Curtea de Apel Cluj (sądu apelacyjnego w Klużu-Napoce, Rumunia).
- 19 Przed tym sądem Banca B. podnosi zasadniczo, że sąd pierwszej instancji zmienił sposób obliczania spornych stóp procentowych w odniesieniu do całego okresu kredytowania, nie uwzględniając woli stron przy zawieraniu przedmiotowej umowy kredytowej. Orzekając w ten sposób, sąd ten przekroczył swe kompetencje jurysdykcyjne i zignorował ostatecznie orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości. Banca B. twierdzi również, że sąd pierwszej instancji błędnie oparł swoje orzeczenie na przepisach, które nie obowiązywały w chwili zawarcia tej umowy.
- 20 Sąd odsyłający wyjaśnia, że sądy rumuńskie odmiennie interpretowały i stosowały art. 6 ustawy nr 193/2000, który transponuje do prawa rumuńskiego art. 6 dyrektywy 93/13, w szczególności w odniesieniu do określenia skutków stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunków umownych definiujących mechanizm ustalania zmiennej stopy procentowej poprzez odniesienie do nieprzejrzystych kryteriów.
- 21 Zważywszy, że umowa kredytowa zawarta przez konsumenta z przedsiębiorcą nie może z prawnego punktu widzenia dalej obowiązywać, w sytuacji gdy ów przedsiębiorca utracił swe prawo do pobierania odsetek, część sądów uważa, że do stron umowy należy wynegocjowanie w dobrej wierze, w sposób rzeczywisty i skuteczny, warunku dotyczącego sposobu ustalania stopy procentowej, tak aby zawarta przez nie umowa mogła nadal istnieć. Inne sądy nakazały stosowanie, po upływie okresu, w odniesieniu do którego przewidziano stałą stopę procentową, stopy procentowej będącej sumą stałej marży uzgodnionej, począwszy od drugiego roku pożyczki, w umowie pożyczki oraz obiektywnego, przejrzystego i możliwego do zweryfikowania wskaźnika, takiego jak Euribor. Istnieje także linia orzecznicza, zgodnie z którą odsetki obejmują, począwszy od drugiego roku, wyłącznie stałą, uzgodnioną w umowie marżę, która zostaje utrzymana. Wreszcie niektóre sądy stoją na stanowisku, że warunek dotyczący sposobu obliczania stopy procentowej obowiązującej w pierwszym roku powinien obowiązywać w dalszym ciągu.
- 22 Zdaniem sądu odsyłającego określenie konsekwencji, jakie należy wyciągnąć ze stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunku określającego mechanizm ustalania zmiennej stopy procentowej, ma zasadnicze znaczenie dla rozstrzygnięcia zawisłego przed nim sporu. Po pierwsze, określenie owych konsekwencji jest konieczne w celu ustalenia stopy procentowej, która będzie mieć zastosowanie do wiążącego strony umowy stosunku prawnego na przyszłość. Po drugie, określenie to jest niezbędne do tego, aby sąd odsyłający mógł orzec w przedmiocie żądania A.A.A. zmierzającego do nakazania Banca B. zwrotu nadpłaty z tytułu odsetek. Ścisłej rzecz ujmując, należałoby ustalić, czy owa nadpłata odpowiada różnicy między odsetkami faktycznie zapłaconymi przez tego konsumenta a odsetkami

obliczonymi na podstawie marży ustalonej na 1,5 punktu procentowego i powiększonej o 6-miesięczny wskaźnik Euribor po pierwszym roku kredytowania, różnicy między odsetkami faktycznie zapłaconymi przez niego a odsetkami obliczonymi na podstawie stałej stopy procentowej ustalonej dla pierwszego roku kredytowania czy też różnicy między odsetkami faktycznie zapłaconymi a stopą procentową ustaloną przez sąd w świetle okoliczności faktycznych dotyczących danej umowy kredytowej.

23 W powyższych okolicznościach Curtea de Apel Cluj (sąd apelacyjny w Klużu-Napoce) postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

„1) Czy art. 6 ust. 1 dyrektywy [93/13] należy interpretować w ten sposób, że w następstwie stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunku określającego mechanizm ustalania zmiennej stopy procentowej za pomocą wzoru »stałej marży i odsetek referencyjnych stosowanych przez bank w oparciu o nieprzejrzyste kryteria« w ramach umowy kredytu o stałej stopie procentowej ograniczonej do pierwszego roku i zmiennej stopie procentowej na kolejne lata, zgodnie ze wspomnianym wzorem, zezwala on sądowi krajowemu na dostosowanie umowy poprzez ustanowienie sposobu obliczania odsetek zmiennych na podstawie przejrzystych wskaźników referencyjnych (LIBOR lub Euribor) i stałej marży banku, w świetle faktycznych elementów zawartych w umowie kredytu, celem zapewnienia lepszej ochrony konsumenta?

2) W przypadku gdy odpowiedź na pytanie pierwsze jest przecząca, to czy art. 6 ust. 1 dyrektywy [93/13] należy interpretować w ten sposób, że w następstwie stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunku takiego jak warunek uprzednio wskazany zezwala on sądowi krajowemu na zastosowanie na drodze sądowej stałej stopy procentowej poprzez odniesienie do stałej marży ustalonej na drugi rok realizacji umowy lub do stałej stopy procentowej z pierwszego roku?

3) W przypadku gdy odpowiedź na pytanie drugie jest przecząca, to czy art. 6 ust. 1 dyrektywy [93/13] i zasadę skuteczności należy interpretować w ten sposób, że w następstwie stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunku takiego jak warunek uprzednio wskazany uniemożliwiają one sądowi krajowemu wezwanie stron do podjęcia negocjacji w celu ustalenia nowej stopy procentowej bez wskazywania parametrów referencyjnych?

4) W przypadku odpowiedzi przeczącej na pytanie trzecie: jakie są możliwe środki zaradcze w celu zagwarantowania ochrony konsumenta zgodnie z przepisami art. 6 ust. 1 dyrektywy [93/13]?”.

W przedmiocie pytań prejudycjalnych

24 Na wstępie należy przypomnieć, że zgodnie z utrwalonym orzecnictwem w ramach ustanowionej w art. 267 TFUE procedury współpracy między sądami krajowymi a Trybunałem do tego ostatniego należy udzielenie sądowi krajowemu użytecznej odpowiedzi, która umożliwi mu rozstrzygnięcie zawisłego przed nim sporu. Mając to na uwadze, Trybunał powinien w razie potrzeby przeformułować przedłożone mu pytania (wyroki: z dnia 7 sierpnia 2018 r., Smith, C-122/17, EU:C:2018:631, pkt 34; z dnia 3 marca 2020 r., Gómez del Moral Guasch, C-125/18, EU:C:2020:138, pkt 27).

25 W tym względzie należy wyjaśnić, że w niniejszej sprawie do Trybunału nie zwrócono się z pytaniem o kryteria oceny nieuczciwego charakteru warunków regulujących mechanizm ustalania sposobu obliczania zmiennej stopy procentowej rozpatrywanej umowy kredytowej. Pytania przedstawione w niniejszej sprawie dotyczą natomiast wyłącznie skutków stwierdzenia nieuczciwego charakteru takich warunków umownych.

26 W celu udzielenia sądowi odsyłającemu użytecznej odpowiedzi należy zatem uznać, że poprzez swe pytania, które należy zbadać łącznie, sąd ten dąży w istocie do ustalenia, czy art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że w następstwie stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunków określających mechanizm ustalania zmiennej stopy procentowej w umowie kredytowej

takiej jak rozpatrywana w postępowaniu głównym oraz w sytuacji gdy umowa ta nie może dalej obowiązywać po usunięciu z niej danych nieuczciwych warunków i gdy nie istnieje żaden przepis prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym, który mógłby zostać zastosowany w miejsce owych warunków, wskazany przepis dyrektywy stoi na przeszkodzie temu, aby sąd krajowy ustalił nowy sposób obliczania stopy procentowej lub wezwał strony do podjęcia negocjacji w celu ustalenia nowego sposobu obliczania tej stopy, bez ograniczania zakresu tych negocjacji.

- 27 W celu udzielenia odpowiedzi na to pytanie należy na wstępie przypomnieć podstawy ochrony konsumentów w dziedzinie nieuczciwych warunków umownych wynikające z dyrektywy 93/13, zgodnie z jej wykładnią dokonaną przez Trybunał.
- 28 System ochrony stworzony przez dyrektywę 93/13 opiera się na założeniu, że konsument jest stroną słabszą niż przedsiębiorca, zarówno pod względem siły negocjacyjnej, jak i ze względu na stopień poinformowania, i w związku z tym godzi się on na postanowienia sformułowane wcześniej przez przedsiębiorcę, nie mając wpływu na ich treść. Ze względu na to gorsze położenie dyrektywa 93/13 zobowiązuje państwa członkowskie do ustanowienia mechanizmu zapewniającego, by wszelkie warunki umowne, które nie były indywidualnie negocjowane, mogły zostać poddane kontroli w celu dokonania oceny ich ewentualnie nieuczciwego charakteru (wyrok z dnia 3 października 2019 r., Dziubak, C-260/18, EU:C:2019:819, pkt 37 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 29 W tym względzie zgodnie z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 sąd odsyłający jest zobowiązany do zaniechania stosowania nieuczciwych warunków umownych, aby w braku sprzeciwu konsumenta nie wywierały one wiążących wobec niego skutków (zob. podobnie wyrok z dnia 3 marca 2020 r., Gómez del Moral Guasch, C-125/18, EU:C:2020:138, pkt 58 i przytoczone tam orzecznictwo). Umowa powinna jednak w zasadzie nadal obowiązywać, bez jakiegokolwiek zmiany innej niż wynikająca z uchylecia nieuczciwych warunków umownych, o ile takie dalsze obowiązywanie umowy jest prawnie możliwe zgodnie z zasadami prawa krajowego (zob. w szczególności wyrok z dnia 5 czerwca 2019 r., GT, C-38/17, EU:C:2019:461, pkt 42 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 30 W konsekwencji w przypadku stwierdzenia przez sąd krajowy nieważności nieuczciwego warunku umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem sąd ten nie może uzupełnić tej umowy poprzez zmianę treści owego warunku (zob. podobnie wyrok z dnia 3 marca 2020 r., Gómez del Moral Guasch, C-125/18, EU:C:2020:138, pkt 59 i przytoczone tam orzecznictwo).
- 31 Trybunał uznał bowiem, że gdyby sąd krajowy mógł zmieniać treść nieuczciwych warunków zawartych w takich umowach, to takie uprawnienie mogłoby zagrażać realizacji długoterminowego celu ustanowionego w art. 7 dyrektywy 93/13. Uprawnienie to przyczyniłoby się do wyeliminowania zniechęcającego skutku wywieranego na przedsiębiorców poprzez zwykły brak stosowania takich nieuczciwych warunków wobec konsumentów, ponieważ nadal byłiby oni zachęceni do stosowania rzeczonych warunków, wiedząc, że nawet gdyby miały one być unieważnione, to jednak umowa mogłaby zostać uzupełniona w niezbędnym zakresie przez sąd krajowy, tak aby zagwarantować w ten sposób uwzględnienie interesu rzeczonych przedsiębiorców (wyroki: z dnia 14 czerwca 2012 r., Banco Español de Crédito, C-618/10, EU:C:2012:349, pkt 69; z dnia 30 kwietnia 2014 r., Kásler i Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, pkt 79; z dnia 26 marca 2019 r., Abanca Corporación Bancaria i Bankia, C-70/17 i C-179/17, EU:C:2019:250, pkt 54; z dnia 3 marca 2020 r., Gómez del Moral Guasch, C-125/18, EU:C:2020:138, pkt 60).
- 32 Natomiast Trybunał przyznał, że w sytuacji, w której umowa zawarta między przedsiębiorcą a konsumentem nie może dalej obowiązywać po usunięciu nieuczciwego warunku, art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 nie stoi na przeszkodzie temu, by sąd krajowy w zastosowaniu zasad rządzących prawem zobowiązań usunął nieuczciwy warunek poprzez zastąpienie go przepisem prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym w sytuacjach, w których unieważnienie nieuczciwego warunku zobowiązywałaby sąd do stwierdzenia nieważności danej umowy w całości, narażając przez to konsumenta na szczególnie niekorzystne penalizujące go konsekwencje (zob. w szczególności wyroki:

z dnia 30 kwietnia 2014 r., Kásler i Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, pkt 80, 83; z dnia 26 marca 2019 r., Abanca Corporación Bancaria i Bankia, C-70/17 i C-179/17, EU:C:2019:250, pkt 56; z dnia 3 października 2019 r., Dziubak, C-260/18, EU:C:2019:819, pkt 48; z dnia 3 marca 2020 r., Gómez del Moral Guasch, C-125/18, EU:C:2020:138, pkt 61).

- 33 Takie zastąpienie jest w pełni uzasadnione w świetle celu dyrektywy 93/13. Jest ono bowiem zgodne z celem art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13, ponieważ przepis ten zmierza do zastąpienia ustanowionej w umowie równowagi formalnej między prawami i obowiązkami stron równowagą rzeczywistą, pozwalającą na przywrócenie równości tych stron bez konieczności unieważnienia wszystkich umów zawierających nieuczciwe warunki (zob. w szczególności wyroki: z dnia 30 kwietnia 2014 r., Kásler i Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, pkt 81, 82 i przytoczone tam orzecznictwo; z dnia 26 marca 2019 r., Abanca Corporación Bancaria i Bankia, C-70/17 i C-179/17, EU:C:2019:250, pkt 57; z dnia 3 marca 2020 r., Gómez del Moral Guasch, C-125/18, EU:C:2020:138, pkt 62).
- 34 Natomiast gdyby w sytuacji takiej jak ta opisana w pkt 32 niniejszego wyroku sąd krajowy nie mógł zastąpić nieuczciwego warunku przepisem prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym i byłby zobowiązany do unieważnienia danej umowy w całości, konsument mógłby zostać narażony na szczególnie niekorzystne konsekwencje, skutkiem czego osiągnięcie skutku odstraszającego wynikającego z unieważnienia umowy byłoby zagrożone. W przypadku umowy kredytu takie unieważnienie pociąga bowiem za sobą co do zasady takie same następstwa jak postawienie pozostałej do spłaty kwoty kredytu w stan natychmiastowej wymagalności, co może przekraczać możliwości finansowe konsumenta i z tego względu penalizuje raczej tego ostatniego niż kredytodawcę, który nie zostanie przez to zniechęcony do wprowadzania takich warunków w proponowanych przez siebie umowach (zob. w szczególności wyroki: z dnia 30 kwietnia 2014 r., Kásler i Káslerné Rábai, C-26/13, EU:C:2014:282, pkt 83 i 84; z dnia 26 marca 2019 r., Abanca Corporación Bancaria i Bankia, C-70/17 i C-179/17, EU:C:2019:250, pkt 58; z dnia 3 marca 2020 r., Gómez del Moral Guasch, C-125/18, EU:C:2020:138, pkt 63).
- 35 Ponadto Trybunał orzekł także, że art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 stoi na przeszkodzie wypełnieniu luk w umowie wynikających z usunięcia z niej nieuczciwych warunków, które się w niej znajdowały, wyłącznie na podstawie przepisów krajowych o charakterze ogólnym, które nie były przedmiotem szczególnej analizy prawodawcy w celu określenia równowagi między całością praw i obowiązków stron umowy, które nie korzystają w związku z tym z domniemania braku nieuczciwego charakteru, które przewidują, że skutki wyrażone w treści czynności prawnej są uzupełniane w szczególności przez skutki wynikające z zasad słuszności lub ustalonych zwyczajów i które nie stanowią przepisów dyspozytywnych ani przepisów mających zastosowanie w wypadku, gdy strony umowy wyrażą na to zgodę (wyrok z dnia 3 października 2019 r., Dziubak, C-260/18, EU:C:2019:819, pkt 61, 62).
- 36 W niniejszej sprawie sąd odsyłający zwraca się do Trybunału z pytaniem o uprawnienia, jakie art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 przyznaje sądowi krajowemu, w przypadku gdy umowa nie może dalej obowiązywać po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków, lecz sąd krajowy nie może zastąpić tych warunków przepisem prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym.
- 37 O ile brzmienie art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 nie zawiera żadnej wskazówki w tym względzie, o tyle należy podkreślić, że celem dyrektywy 93/13 jest przyznanie konsumentom wysokiego poziomu ochrony. Prawodawca Unii wyraźnie wskazał w szczególności, w art. 7 dyrektywy 93/13 w związku z motywem dwudziestym czwartym tego aktu, że organy władzy, w tym organy sądowe, muszą mieć do swojej dyspozycji stosowne i skuteczne środki umożliwiające położenie kresu stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich.
- 38 Z tej perspektywy – jak wynika z orzecznictwa przytoczonego w pkt 31–34 niniejszego wyroku – konsekwencje, jakie należy wyciągnąć ze stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunku zawartego w umowie zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, muszą umożliwiać osiągnięcie dwóch celów. Po pierwsze, sąd powinien czuwać nad tym, aby możliwe było przywrócenie równości stron

umowy, której istnienie zostało podane w wątpliwość w wyniku stosowania nieuczciwego warunku wobec konsumenta. Po drugie, należy upewnić się, że przedsiębiorca zostanie zniechęcony do wprowadzania takich warunków w umowach oferowanych konsumentom.

- 39 Dyrektywa 93/13 nie ma na celu proponowania jednolitych rozwiązań w odniesieniu do konsekwencji, jakie należy wyciągnąć ze stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunku umownego. Tak więc skoro w myśl art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 nieuczciwe warunki nie mogą wiązać konsumentów, to cele te mogły zostać osiągnięte, w zależności od konkretnej sytuacji i krajowych ram prawnych, po prostu poprzez niestosowanie wobec konsumenta danego nieuczciwego warunku lub, jeżeli umowa nie mogłaby dalej obowiązywać bez tego warunku, poprzez zastąpienie go przepisami prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym.
- 40 Te konsekwencje stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunku umownego nie mają jednak charakteru wyczerpującego.
- 41 I tak, jeśli sąd krajowy uzna, że rozpatrywana umowa kredytowa nie może, zgodnie z prawem umów, nadal być prawnie wiążąca po usunięciu danych nieuczciwych warunków, a przy tym nie istnieje żaden przepis prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym ani przepis znajdujący zastosowanie w wypadku osiągnięcia przez strony umowy porozumienia umożliwiającego zastąpienie tych warunków, należy uznać, że jeżeli konsument nie wyraził woli utrzymania w mocy nieuczciwych warunków umownych, a unieważnienie umowy narażałoby tego konsumenta na szczególnie szkodliwe konsekwencje, to wysoki poziom ochrony konsumentów, jaki powinien zostać zapewniony zgodnie z dyrektywą 93/13, wymaga, aby dla przywrócenia rzeczywistej równowagi między wzajemnymi prawami i obowiązkami stron umowy sąd krajowy podjął, z pełnym uwzględnieniem prawa krajowego, wszelkie niezbędne środki mające na celu ochronę konsumenta przed szczególnie szkodliwymi konsekwencjami, jakie może wyrzucić unieważnienie danej umowy kredytowej, w szczególności ze względu na natychmiastową wymagalność wierzytelności przysługującej przedsiębiorcy wobec konsumenta.
- 42 W tym względzie należy uściślić, że w okolicznościach takich jak rozpatrywane w postępowaniu głównym nic nie stoi na przeszkodzie w szczególności temu, aby sąd krajowy wezwał strony do podjęcia negocjacji w celu ustalenia sposobu obliczania stopy procentowej, o ile określi on ramy tych negocjacji, a ich celem będzie ustanowienie rzeczywistej równowagi między prawami i obowiązkami stron umowy, z uwzględnieniem w szczególności leżącego u podstaw dyrektywy 93/13 celu ochrony konsumenta.
- 43 Jak przypomniał już Trybunał, sąd ten jest bowiem zobowiązany, w miarę możliwości, do stosowania swego prawa krajowego w taki sposób, aby wyciągnąć wszystkie konsekwencje, które zgodnie z prawem krajowym wynikają ze stwierdzenia nieuczciwego charakteru danego warunku, i aby osiągnąć rezultat określony w art. 6 ust. 1 tej dyrektywy, a mianowicie brak związania konsumenta nieuczciwym warunkiem (zob. podobnie wyrok z dnia 30 maja 2013 r., Jörös, C-397/11, EU:C:2013:340, pkt 52, 53). To samo tyczy się określenia, w następstwie stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunku, konsekwencji, jakie należy wyciągnąć z tego stwierdzenia w celu zapewnienia, zgodnie z celem tej dyrektywy, wysokiego poziomu ochrony konsumenta.
- 44 Należy jednak uściślić, że uprawnienia sądu nie mogą wykraczać poza to, co jest ściśle konieczne w celu przywrócenia równowagi na gruncie umowy między jej stronami, a tym samym ochrony konsumenta przed szczególnie szkodliwymi konsekwencjami, jakie mogłoby spowodować unieważnienie danej umowy kredytowej. Gdyby bowiem sąd mógł swobodnie zmieniać lub ograniczać treść nieuczciwych warunków, to uprawnienie tego rodzaju mogłoby zagrozić realizacji wszystkich celów, o których mowa w pkt 38 niniejszego wyroku.

- 45 W świetle powyższych rozważań na przedstawione pytania należy odpowiedzieć, że art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że w następstwie stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunków określających mechanizm ustalania zmiennej stopy procentowej w umowie kredytowej takiej jak rozpatrywana w postępowaniu głównym oraz w sytuacji gdy umowa ta nie może dalej obowiązywać po usunięciu z niej danych nieuczciwych warunków, gdy unieważnienie rzeczony umowy powodowałoby szczególnie szkodliwe konsekwencje dla konsumenta i gdy nie istnieje żaden przepis prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym, sąd krajowy powinien podjąć, z pełnym uwzględnieniem prawa krajowego, wszelkie niezbędne środki mające na celu ochronę konsumenta przed szczególnie szkodliwymi konsekwencjami, jakie może wyrzucić unieważnienie owej umowy. W okolicznościach takich jak rozpatrywane w postępowaniu głównym nic nie stoi na przeszkodzie w szczególności temu, aby sąd krajowy wezwał strony do podjęcia negocjacji w celu ustalenia sposobu obliczania stopy procentowej, o ile określi on ramy tych negocjacji, a ich celem będzie ustanowienie rzeczywistej równowagi między prawami i obowiązkami stron umowy, z uwzględnieniem w szczególności leżącego u podstaw dyrektywy 93/13 celu ochrony konsumenta.

W przedmiocie kosztów

- 46 Dla stron w postępowaniu głównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty stron w postępowaniu głównym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (pierwsza izba) orzeka, co następuje:

Artykuł 6 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich należy interpretować w ten sposób, że w następstwie stwierdzenia nieuczciwego charakteru warunków określających mechanizm ustalania zmiennej stopy procentowej w umowie kredytowej takiej jak rozpatrywana w postępowaniu głównym oraz w sytuacji gdy umowa ta nie może dalej obowiązywać po usunięciu z niej danych nieuczciwych warunków, gdy unieważnienie rzeczony umowy powodowałoby szczególnie szkodliwe konsekwencje dla konsumenta i gdy nie istnieje żaden przepis prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym, sąd krajowy powinien podjąć, z pełnym uwzględnieniem prawa krajowego, wszelkie niezbędne środki mające na celu ochronę konsumenta przed szczególnie szkodliwymi konsekwencjami, jakie może wyrzucić unieważnienie owej umowy. W okolicznościach takich jak rozpatrywane w postępowaniu głównym nic nie stoi na przeszkodzie w szczególności temu, aby sąd krajowy wezwał strony do podjęcia negocjacji w celu ustalenia sposobu obliczania stopy procentowej, o ile określi on ramy tych negocjacji, a ich celem będzie ustanowienie rzeczywistej równowagi między prawami i obowiązkami stron umowy, z uwzględnieniem w szczególności leżącego u podstaw dyrektywy 93/13 celu ochrony konsumenta.

Podpisy

i — Punkt 32 w niniejszym tekście był przedmiotem zmian o charakterze językowym, po pierwotnym umieszczeniu na stronie internetowej.